
De genocide in Cambodja, 1975-1979

Ben Kiernan

*'In 1975 en 1976 werden er elke dag mensen vermoord. Dit gebeurde buiten het dorp. Ik hoorde dat ze de mensen vastbonden en dan doodsloegen. Dat waren meestal mensen die gevestigd waren, terwijl dat niet was toegestaan, of die de Rode Khmer niet alles hadden verteld wat ze deden. In 1975 en 1976 was er weinig eten in het dorp. We aten meestal rijstepap met bananestengels.'*¹

Een boerenjongen van 12 jaar die van zijn ouders is gescheiden, in een latere herinnering aan de Rode Khmer

Inleiding

Op 17 april 1975 grepen de Rode Khmer de macht in Cambodja. Ze evacueerden de steden, haalden ziekenhuizen en boeddhistische kloosters leeg, sloten scholen en fabrieken, schaften geld en lonen af en vernielden bibliotheekcollecties. Belangrijke grondrechten verdwenen: pers- en godsdienstvrijheid en vrijheid van vestiging, vereniging en meningsuiting. Het begrip 'familie' werd afgeschaft. Cambodjanen moesten eten in collectieve eetzalen. Ouders aten in ploegen. Als ze geluk hadden, kwamen hun kinderen later aan de beurt. Van 1975 tot 1979 was de staat Democratisch Kampuchea (DK) de facto een gevangenkamp. De acht miljoen gevangenen zaten een groot deel van hun straf uit in eenzame opsluiting. 1,7 Miljoen gevangenen stierven van uitputting of honger, of werden vermoord.

1. De opkomst van de Rode Khmer

Vóór de revolutie ging het op het platteland in Cambodja beter dan in buurlanden als Vietnam of Thailand. Het land was er eerlijker verdeeld; de meeste boerenfamilies bezaten wel wat land. Er waren echter veel schulden en het aantal pachters zonder land steeg van 4% van de boerenbevolking in 1950 tot 20% in 1970.² Naast een middenklasse van landeigenaren ontstond er een nieuwe klasse van ontwortelde, straatarme plattelandsbewoners. Zij waren er zo ellendig aan toe dat ze weinig te verliezen hadden in een sociale revolutie.

De kloof tussen stad en platteland is wel een belangrijke aanleiding voor de machtsgreep van de Rode Khmer genoemd. Terwijl op het platteland vooral Khmers woonden, waren er in de steden ook grote groepen etnische Chinezen en Vietnamezen. De productiesector leverde weinig consumentengoederen aan het platteland. Veel boeren zagen de steden als zetel van een willekeurige politieke en economische macht, bijna als buitenland. Maar dit alles verklaart niet waarom het regime van Pol Pot zich ook zo sterk tegen de boeren richtte.

Een andere factor was de snelle uitbreiding van het onderwijs in Cambodja in de jaren zestig. Eerder, onder de Franse koloniale overheersing was hier weinig aan gedaan. Door het onderwijs ontstond er een generatiekloof tussen de boeren en hun kinderen, die vaak na het behalen van hun schooldiploma geen werk vonden en in de politieke oppositie belandden. De Rode Khmer ronselde in de jaren zestig relatief veel mensen onder onderwijzers en leerlingen.

Pol Pot, de toekomstige leider van de Rode Khmer, had met een beurs in Frankrijk gestudeerd en keerde in 1953 terug naar Cambodja. In de jaren zestig namen hij en andere jonge Cambodjaanse communisten de leiding over van de orthodoxe (pro-Vietnamese) Arbeiderspartij van Kampuchea, die tijdens hun studie in Parijs de onafhankelijkheidsstrijd tegen het Franse kolonialisme had geleid. In 1966 veranderden de nieuwe partijleiders de naam in 'Communistische Partij van Kampuchea' (CPK). Als eerste stap op weg naar de macht organiseerden ze een opstand tegen het neutralistische bewind van prins Norodom Sihanouk.

Diens regime werd steeds repressiever, wat ten koste ging van de communisten van het eerste uur. De door de Fransen opgeleide elite-Khmers onder leiding van Pol Pot wisten daardoor in 1967-

1968 deze veteranen van de onafhankelijkheidsstrijd voor zich te winnen voor hun rebellie. In het conflict tussen de Vietnamese en Chinese communisten om Cambodja steunde China de factie van Pol Pot, die daardoor sterker stond tegenover de orthodoxe pro-Vietnamese Khmer-communisten.

Het regime van Pol Pot was weliswaar ontstaan op binnenlandse bodem, maar het had nooit aan de macht kunnen komen als de Verenigde Staten niet vanaf 1966 voor enorme economische en militaire destabilisatie hadden gezorgd. Op 18 maart 1969 bombardeerden de Amerikanen in het geheim met B-52s Vietnamese heilige plaatsen op het platteland van Cambodja.³ Precies een jaar later werd prins Sihanouk verdreven door generaal Lon Nol, met steun van de VS. Zo werd Cambodja bij de Vietnam-oorlog betrokken. Sihanouk zwoer wraak en een nieuwe burgeroorlog verscheurde Cambodja.

Vanaf 1970 werden de Amerikaanse bombardementen steeds heviger, tot het Amerikaanse Congres er op 15 augustus 1973 een einde aan maakte. Bij de bombardementen zijn mogelijk 150.000 Cambodjanen omgekomen. Van de 540.000 ton aan bommen viel bijna de helft in het laatste halfjaar. Honderdduizenden boeren vluchtten naar de steden, eerst voor de bommen en later voor de Rode Khmer.

Pol Pot profiteerde van de Amerikaanse bombardementen door met de CPK de macht te grijpen. Zoals blijkt uit Amerikaanse overheidsdocumenten en getuigenissen van boeren greep de Rode Khmer het geweld tegen de burgers aan om mensen te werven en om een excuus te hebben voor het brute, radicale beleid en de zuiveringen van gematigde en pro-Vietnamese Khmer-communisten en aanhangers van Sihanouk. In 1975 verdreef de CPK het regime van maarschalk Lon Nol, de opvolger van Sihanouk.

2. De organisatie van de genocide

Angkar Loeu ('hoge organisatie'), het Centrum van de CPK, begon in de jaren zestig met het vermoorden van partijfunctionarissen die men te dicht bij de Vietnamese communisten vond staan. Voordat het Centrum op nationaal niveau de macht greep, rekende het af met bijna 900 in Hanoi opgeleide Khmer-communisten die waren teruggekeerd om mee te doen met de opstand tegen Lon Nol, door hen te arresteren of te laten verdwijnen. In 1970 vormde deze groep bijna de helft van de partijleden.

Democratisch Kampuchea werd eerst in zes grote zones en 32 regio's verdeeld, die elk weer uit districten, subdistricten en dorpen bestonden. Het Centrum wilde op lokaal niveau steeds grotere eenheden opbouwen en het dorpsleven plaats laten maken voor 'coöperaties op hoog niveau' ter grootte van een subdistrict. Verder werden de zones onder de directe macht van het Centrum geplaatst.

'Vanaf januari 1977 werden alle kinderen ouder dan ongeveer acht jaar, inclusief mensen van mijn leeftijd [20 jaar], gescheiden van hun ouders. We bleven in het dorp wonen, maar mochten onze ouders niet meer zien. We werden verdeeld in groepen van jonge mannen, jonge

Kinderen werken tijdens het regime van Pol Pot.
Bron: Documentation Center of Cambodia

vrouwen en jonge kinderen, 300 per groep. Eten, voornamelijk rijst en zout, werd bij elkaar gelegd en collectief uitgedeeld. [...] Begin 1977 werden er voor het eerst collectieve huwelijken gesloten. Honderden stellen en de meesten wilden niet. Alle persoonlijke eigendommen werden in beslag genomen. Er begon een nieuwe serie executies, uitgebreider dan in 1975 en gericht op mensen die het opgedragen werk niet konden of wilden uitvoeren. De voedselrantsoenen en kledingtoelagen werden kleiner. Velen stierven van de honger. Drie kledingsets per jaar werd de norm. Samenscholingen van meer dan twee personen waren verboden.'

Thoun Cheng (1957), die in 1977 vluchtte voor het regime van Pol Pot

Het Centrum ging geleidelijk een totalitair regime uitoefenen. Autonome of dissidente zonebesturen en partijcomités werden vervangen door functionarissen van het Centrum, die de bevelen opvolgden van de loyalistische zoneleiders Mok en Ke Pauk. In 1978 hadden de zuiveringen meer dan de helft van het centrale Comité van de Partij het leven gekost. Er is overigens geen bewijs dat dit orgaan ooit officieel bij elkaar is gekomen.

Vaak pakten de troepen van Mok of Pauk een zone van onderaf aan: eerst zuiverden ze de districts- en dorpscomités, vervolgens die van de regio en ten slotte rekenden ze af met de verzwakte partijleiding in de zone. In 1973 had Mok met steun van het Centrum de macht gegrepen

in het partijcomité van de Zuidwestelijke Zone. Hij liet zijn baas Prasith executeren, die in 1963 nog de nummer 7 was in de partijhiërarchie. Na de overwinning in 1975 zuiverden de troepen van Pauk in de Noordelijke Zone (hernoemd tot 'Centrale Zone') de kaders die trouw bleven aan zijn geëxecuteerde voorganger Koy Thuon. In 1977 voerden de troepen en bestuurders van Moks Zuidwestelijke Zone een soortgelijke zuivering uit in de Noordwestelijke Zone.

De gearresteerden werden naar het zenuwcentrum van het systeem gebracht, de gevangenis van de nationale veiligheidsdienst (*santebal*) in Phnom Penh met de codenaam Kantoor S-21, tegenwoordig het Tuol Sleng-genocidemuseum. Tussen 1976 en 1979 werden mogelijk 20.000 mensen, vooral CPK-dissidenten en regionale functionarissen, in de *santebal* gemarteld en vermoord. Directeur Kaing Ghek Iev, alias Duch, rapporteerde aan Son Sen, de veiligheidsfunctionaris van het Centrum.

3. De ideologie van de genocide

Behalve op stalinistische en maoïstische modellen was de politieke wereldbeschouwing van Pol Pot en de zijnen gebaseerd op een nationaal en raciaal superioriteitsgevoel. Begin jaren vijftig hadden ze in Parijs onenigheid met de Vietnamese communisten over de symbolische grootsheid van de middeleeuwse Khmer-tempel Angkor Wat en de geringe omvang van de bevolking van Cambodja. Zij vonden dat Cambodja niets hoefde te leren of importeren van zijn burens. Ze zouden hun pre-boeddhistische glorie herwinnen door het machtige Angkor-koninkrijk te herbouwen en 'hun' gebieden terug te veroveren op Vietnam en Thailand. Democratisch Kampuchea koesterde het Cambodjaanse 'ras', niet het individu. Het land was besmet door mensen die in het buitenland hadden gestudeerd (behalve de groep van Pol Pot) en 'erfvijanden', met name Vietnamezen. Pol Pot vond oorlog gerechtvaardigd om de Cambodjanen terug te brengen bij hun veronderstelde wortels en hij zag geheimhouding als basis voor de revolutie.⁴ Hij vertrouwde de uitvoering van deze plannen nauwelijks toe aan de meer pragmatische Cambodjaanse communisten en hield ze voor hen geheim.

Cambodja werd hermetisch van de rest van de wereld afgesloten. De grenzen gingen dicht, buurlanden werden aangevallen en vreemde talen werden verboden. Ambassades, persbureaus, lokale kranten en televisiestations werden gesloten, radio's en fietsen in beslag genomen, en communicatie per post en telefoon werd onmogelijk gemaakt. Cambodjanen kwamen er snel achter dat het gevaarlijk was kennis of vaardigheden te tonen die 'besmet' waren met buitenlandse invloeden. Communicatie werd beperkt tot dagelijkse instructies en bevelen.

De mensen van het Partijcentrum, met hun elitaire, stedelijke achtergrond, Franse opleiding en raciaal chauvinisme dat leek op dat van het regime van Lon Nol, hanteerden een andere ideologie dan de meer gematigde, door Vietnamezen opgeleide boerenkaders met boeddhistische achtergrond, die de meerderheid hadden gevormd in de Partij. Het Centrum wist dat het een politieke basis miste voor zijn programma en vond daarom geheimhouding en geweld noodzakelijk. De eerste slachtoffers waren veronderstelde dissidenten binnen de Partij, daarna volgde

78 de rest van de inwoners van Cambodja (en vooral etnische minderheden zoals de Vietnamezen). De nationalistische ‘revival’ vereiste offers van de bevolking. Daartegen ontstond verzet, maar het regime wilde tot elke prijs zijn plannen verwezenlijken. Het gevolg was massamoord en genocide.

‘Vanaf 1975 was het geld afgeschaft. Grote gebouwen werden gesloopt, waarna met het materiaal kleinere werden gebouwd, of ze werden gebruikt om bestuurders of soldaten te huisvesten. De bananenbomen in de *chamcar* werden op bevel van de Rode Khmer uit de grond gerukt, om plaats te maken voor rijst. De productie lag hoog, al bleef er ook land braak liggen. De rantsoenen bestonden meestal uit rijstepap met een klein beetje vlees. Elk jaar kwamen er na de oogst ’s nachts vrachtwagens die de rijst naar een onbekende plek brachten. In 1975 begon de Rode Khmer rijke mensen te executeren, maar ze spaarden de oude man die 800 hectare bezat. Ook executeerden ze studenten en vroegere bestuurders, soldaten en politieagenten. Ik zag de lijken liggen, niet ver van het dorp.’

Thoun Cheng (1957), die in 1977 vluchtte voor het regime van Pol Pot

4. Daders

Het bestuursorgaan van DK was de Permanente Commissie van het Centraal Comité van de CPK. De grootste macht en verantwoordelijkheid voor de massamoorden en genocide lag in de hoofdstad Phnom Penh, bij de mensen die samen het ‘Partijcentrum’ werden genoemd: een kleine groep van partijleiders van na 1960.

Leiders van de Rode Khmer

- Nr. 1 — Saloth Sar (Pol Pot), secretaris-generaal van de CPK vanaf 1962 en premier van DK;
- Nr. 2 — Nuon Chea, plaatsvervangend secretaris-generaal van de Partij vanaf 1960;
- Nr. 3 — Ieng Sary, nummer 3 in de Partijleiding vanaf 1963 en een van de vicepremiers van DK (voor Buitenlandse Zaken);
- Nr. 11 — Son Sen, vicepremier van DK (voor Defensie en Veiligheid);
- Khieu Samphan, lid van de Partij sinds de jaren vijftig, president van DK;
- Ieng Thirith, vrouw van Ieng Sary en minister van Sociale Zaken;
- Yun Yat, vrouw van Son Sen en minister van Cultuur.

Twee mannen op regionale posten namen in 1975 steeds meer verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het genocidebeleid in het hele land: Chit Choeun, alias Mok, in 1963 nummer 9 in the Partij, CPK-secretaris in de belangrijke Zuidwestelijke Zone en later hoofd van de generale staf van de strijdmacht van de Rode Khmer, en Ke Pauk, Partijsecretaris in de Centrale Zone, later plaatsvervangend secretaris-generaal van de strijdmacht.

Leiders van Democratisch Kampuchea en leden van de Permanente Commissie van het Central Comité van het CPK
Bron: Documentation Center of Cambodia

De leiders lieten weinig zien van hun persoonlijk leven. In 1978 werden voor het eerst journalisten tot DK toegelaten. Zij moesten de premier vragen: ‘Wie bent u, kameraad Pol Pot?’⁵ Hij heeft nooit toegegeven dat zijn echte naam Saloth Sar was. Als Cambodjaanse activist-student in Parijs in 1952 had hij een opvallend pseudoniem gekozen: de ‘Authentieke Cambodjaan’ (*khmaer da'em*). Zijn medestudenten verkozen minder raciaal getinte, modernere codenamen, zoals ‘Vrije Khmer’ of ‘Khmer-arbeider’.

5. Slachtoffers

5.1 Genocide tegen een religieuze groep

De regering van Pol Pot probeerde het boeddhisme in Cambodja uit te roeien. Ooggetuigen beschrijven hoe de Rode Khmer monniken afslachtte en overlevenden opjaagde en van hun gewaden beroofde. Van de in totaal 2680 boeddhistische monniken uit acht van Cambodja's 3000 kloosters bleken in 1979 er maar 70 het te hebben overleefd.⁶ Er is geen reden om aan te nemen dat deze acht kloosters uitzonderlijk waren. Als hetzelfde percentage van toepassing is op monniken uit andere kloosters, hebben minder dan 2000 van de 70.000 Cambodjaanse monniken het overleefd.

Pol Pot, 1978

Bron: Documentation Center of Cambodia. Foto: Elizabeth Becker

90 tot 95% van de monniken is verdwenen [...] Kloosters [...] zijn grotendeels verlaten. De steunpilaren van het boeddhisme [...] zijn ingestort. Dit proces zal worden voortgezet. De politieke, economische en culturele basis moet worden uitgeroeid.⁷

Document van het Centrum van de CPK, september 1975

Het boeddhisme werd in Cambodja in slechts één jaar uitgeroeid. Begin 1977 werd geen enkel klooster nog gebruikt en waren er geen monniken meer te zien.

5.2 Genocide tegen etnische groepen

Voor 1970 waren de grootste etnische minderheden in Cambodja de Vietnamezen, de Chinezen en de islamitische Cham. Anders dan andere communistische regimes ontkende Pol Pot feitelijk het bestaan van deze en twintig andere nationale minderheden, die lange tijd meer dan 15% van de Cambodjaanse bevolking hadden uitgemaakt. Het regime verklaarde officieel dat ze in totaal 1% van de bevolking vormden. Statistisch gezien werden ze afgeschreven.

Hun fysieke lot was erger. De Vietnamese gemeenschap werd bijvoorbeeld compleet uitgeroeid. Ongeveer de helft van de 450.000 Vietnamezen was in 1970 uitgewezen door het door

Mensen van etnische minderheidsgroepen verkopen stoffen op de markt.
Bron: Documentation Center of Cambodia

de VS gesteunde regime van Lon Nol. Duizenden werden hierbij vermoord. Nog eens 100.000 werden door het regime van Pol Pot verdreven in het eerste jaar na de overwinning in 1975. Wie in Cambodja was achtergebleven, werd vermoord.

Bij onderzoek in Cambodja na 1979 is men er niet in geslaagd een Vietnamese inwoner te vinden die het regime van Pol Pot had overleefd. Ooggetuigen uit andere etnische groepen, onder wie Khmers die met Vietnamezen waren getrouwd, vertelden over het lot van hun Vietnamese echtgenoten of burenen. Zij zagen een campagne van systematische raciale uitroeiing.⁸

Geen enkele etnische Chinese gemeenschap in Zuidoost-Azië heeft het ooit zo zwaar gehad als de Chinezen onder Pol Pot. In 1975 waren er 425.000 Chinezen, van wie slechts 200.000 de volgende vier jaar overleefden. Etnische Chinezen woonden bijna allemaal in de stad. De Rode Khmer zag hen als archetypische stedelingen en als krijgsgevangenen. De Chinezen werden niet geëxecuteerd vanwege hun ras, maar net als andere geëvacueerde stedelingen moesten zij harder en onder veel slechtere omstandigheden werken dan plattelanders. Overtreding van onbelangrijke regels werd vaak met de dood bestraft. Dit kwam neer op systematische discriminatie op basis van geografische of sociale afkomst.

De Chinezen stierven vooral op grote schaal aan honger en aan ziektes als malaria. Het per-

82 centage omgekomen Chinezen (50%) is nog groter dan de schatting voor Cambodjaanse stedelingen in totaal (ongeveer eenderde).

Het Chinees werd net als andere vreemde en minderheidstalen verboden en de Chinese gemeenschap mocht zich niet meer cultureel en etnisch onderscheiden. In feite werd deze gemeenschap hiermee 'als zodanig' vernietigd.

In 1975 waren er minstens 250.000 islamitische Cham. Hun afwijkende religie, taal en cultuur, grote dorpen en autonome netwerken vormden een bedreiging voor de geplande geatomiseerde samenleving onder streng toezicht van Pol Pot. In een document uit begin 1974 van Pol Pot staat het besluit om het Cham-volk te 'breken'. Ook staat er: 'Laat geen te grote concentratie in één gebied toe.' Cham-vrouwen moesten tegen hun traditie in hun haar kort knippen in de Khmer-stijl. De traditionele Cham-sarong werd verboden en Cham mochten net als andere boeren alleen zwarte pyjama's dragen. En ten slotte werden hun religieuze activiteiten ingeperkt.

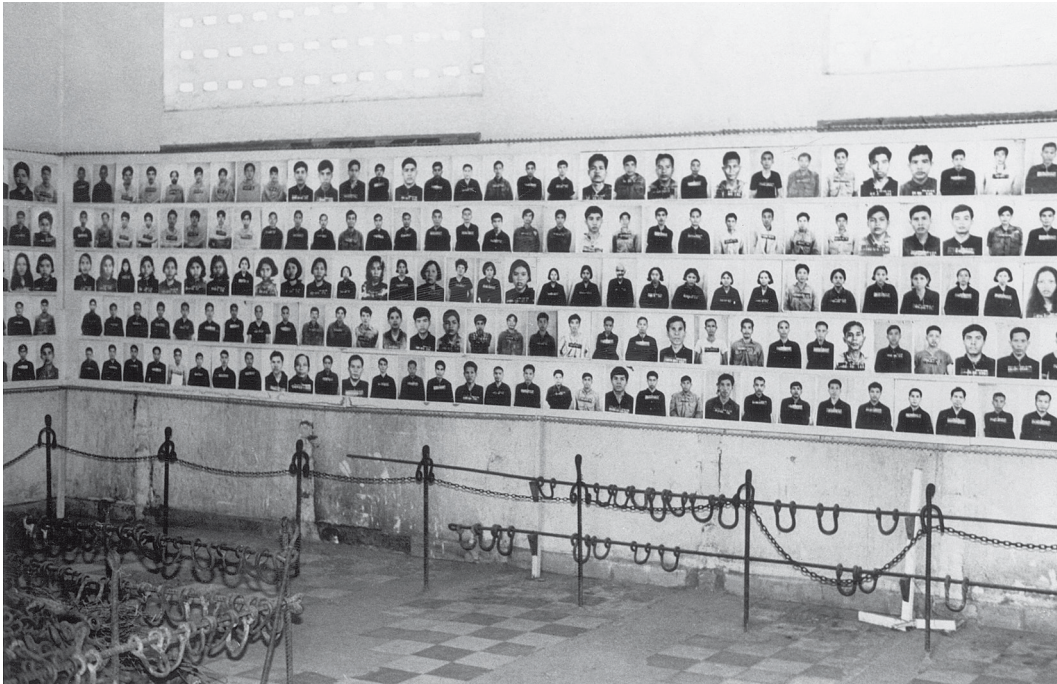
'Onze Cham-leiders werden in 1976 weggestuurd en vervangen door Khmers. We mochten geen Cham spreken, alleen Khmer. Vanaf 1977 zeiden ze: "Er zijn geen Vietnamezen, Chinezen, Javanen [Cham en Maleisiërs] – alleen het Khmer-ras bestaat. Iedereen is gelijk.'"

Nao Gha, een islamitische Cham-vrouw

In 1975 pakte de nieuwe regering van Pol Pot de Cham hard aan. Er braken felle opstanden uit. Op een eiland in de Mekong-rivier probeerden de autoriteiten alle daar aanwezige exemplaren van de Koran te verzamelen. De dorpelingen organiseerden een protestdemonstratie en de Rode Khmer opende het vuur op de menigte. De Cham grepen zwaarden en messen en doodden een half dozijn soldaten. Als represaille vermoordden de soldaten vele Cham en plunderden hun huizen. Ze ontruimden het eiland en maakten het dorp met de grond gelijk. Vervolgens vermoordden ze 70% van de inwoners van een buurdorp.

Korte tijd later haalde het leger alle 113 Cham-dorpen in het land leeg. Ongeveer 100.000 Cham werden afgeslacht en de overlevenden werden uiteengeslagen in kleine groepen van een paar families. Islamitische scholen en religieuze activiteiten werden verboden, net als de Cham-taal. Duizenden moslims werden gedwongen om varkensvlees te eten. Velen werden vermoord omdat ze weigerden. Van de 113 Cham *hakkem* (gemeenschapsleiders), waren er in 1979 nog 20 over. Slechts 25 van hun 226 assistenten overleefden het. Van de 300 leraren aan Cambodjaanse Koranscholen hebben 38 het overleefd en van de ruim 1000 mensen die de pelgrimstocht naar Mekka ondernamen maar ongeveer 30.⁹

En dat was nog niet alles. De Thaise minderheid van 20.000 mensen werd gereduceerd tot ongeveer 8000. Van de 1800 families uit de etnische Lao-minderheid hebben maar 800 families het overleefd. En van de 2000 leden van de Kola-minderheid 'is geen spoor [...] meer aangetroffen'.¹⁰

Foto's van slachtoffers in S-21
Bron: Documentation Center of Cambodia

5.3 Genocide tegen een deel van de nationale meerderheidsgroep

Bij de Khmers, die de meerderheid vormden, kwam tussen 1975 en 1979 15% van de plattelandsbevolking om en van de stedelijke bevolking 25% (zie tabel 1). In het begin verdeelde Democratisch Kampuchea de bevolking in 'oude burgers' (die voor 1975 in de Rode Khmer-zones woonden) en 'nieuwe burgers' (die in de steden woonden, de laatste bastions van het regime van Lon Nol). Alle steden werden in april 1975 geëvacueerd.

'Na de overwinning van de Rode Khmer in april 1975 en de evacuatie van Phnom Penh kwamen er nog 600 mensen in Banteay Chey terecht. De nieuwkomers werden bij dorpsfamilies ondergebracht. In het huis van mijn vader logeerden familieleden van ons, een stel met drie kinderen en een man alleen. Zij waren vijftien dagen eerder uit Phnom Penh vertrokken en kwamen moe en hongerig aan. Zij hadden onderweg geen familieleden verloren, wat sommige anderen wel was overkomen. [...] In ruil voor eten en onderdak hielpen de vluchtelingen met werk op het land. In april 1975 kwamen ook troepen van de Rode Khmer in het dorp wonen. Al snel legden ze de dorpingen een heel harde levenswijze op. Iedereen moest van 3 of 4 uur 's morgens tot 10 uur 's avonds op het land werken of putten graven.'

Thoun Cheng (1957), die in 1977 vluchtte voor het regime van Pol Pot

84 In 1976 werden de ‘nieuwe burgers’ hernoemd tot ‘gedeporteerden’. De meesten kwamen niet in aanmerking voor de volgende status, ‘aspiranten’, en al helemaal niet voor die van ‘volledig gerechtigden’. Daartoe behoorden alleen bevoorrechte boerenfamilies. Maar ook zij ontsnapten niet aan de massamoorden die in het hele land in 1977-1978 werden gepleegd.

De gruwelijkste slachtingen vonden plaats in het laatste halfjaar van het regime, in de politiek verdachte Oostelijke Zone bij de grens met Vietnam. De Rode Khmer doodden honderden dorpingen en tienduizenden anderen werden naar het noordwesten van het land gedeporteerd. Toen ze onderweg door Phnom Penh kwamen, werden ze als oosterlingen gemarkeerd: ze moesten een blauwe das dragen, als een Jodenster.¹¹ Later werden ze massaal vermoord. In 1978 werden zeker 100.000 mensen vermoord (meer dan eenzevende van de oostelijke bevolking).¹² Waarschijnlijk waren het er nog veel meer (tabel 1).

TABEL 1 Geschatte dodencijfers onder Pol Pot, 1975-1979

Sociale groep	Bevolking 1975	Omgekomen	%
<i>‘Nieuwe burgers’</i>			
Khmers stad	2.000.000	500.000	25
Khmers platteland	600.000	150.000	25
Chinezen (allen stad)	430.000	215.000	50
Vietnamezen (stad)	10.000	10.000	100
Lao (platteland)	10.000	4.000	40
TOT. nieuwe burgers	3.050.000	879.000	29
<i>‘Oude burgers’</i>			
Khmers platteland	4.500.000	675.000	15
Khmers Krom	5.000	2.000	40
Cham (allen platteland)	250.000	90.000	36
Vietnamezen (platteland)	10.000	10.000	100
Thai (platteland)	20.000	8.000	40
Minderheden hoogland	60.000	9.000	15
TOT. oude burgers	4.840.000	792.000	16
Cambodja	7.890.000	1.671.000	21

6. Langetermijneffecten voor de slachtoffergroepen

In 1979 telde de bevolking van Cambodja ongeveer 6,5 miljoen mensen. Daarmee bleven er na het tijdperk van Pol Pot ongeveer 3,5 miljoen minder mensen over dan in 1970 voor 1980 was voorzien.¹³ Dit is niet alleen de schuld van het regime van Pol Pot, het kwam ook door

De Cambodjanen vieren de bevrijding, 17 januari 1979.
Bron: Documentation Center of Cambodia

86 de Amerikaanse oorlog en de bombardementen van bevolkte gebieden tussen 1969 en 1973. Bovendien werd door instabiliteit, ontheemding en slechte leefomstandigheden de voorspelde bevolkingsgroei niet gerealiseerd. Toch kunnen 1,7 miljoen doden direct aan het regime van de Rode Khmer worden toegeschreven.

De bevolking leed zwaar onder psychologische trauma's. Het posttraumatisch stresssyndroom werd een algemeen probleem, ook in de vorm van ziekten als psychosomatische blindheid, een diagnose die is gesteld bij naar de VS verhuisde overlevenden.

7. Reacties van de internationale gemeenschap

In januari 1979 viel het Vietnamese leger Cambodja binnen en werd de Rode Khmer verdreven. Er kwam een veel minder repressief regime met Hun Sen, eerst als minister van Buitenlandse Zaken en vanaf 1985 als premier. De Vietnamese troepen trokken zich in 1989 terug, nadat ze een nieuw Cambodjaans leger hadden opgeleid. Het grootste deel van de internationale gemeenschap erkende echter niet de nieuwe regering, maar nog steeds het verdreven regime van Pol Pot dat nog 12 jaar de zetel in de VN mocht bezetten. Tot 1989 wapperde daarom de vlag van de Rode Khmer bij het gebouw van de Verenigde Naties in New York. Geen enkel westers land stemde tegen het recht van de door de Rode Khmer gedomineerde regering in ballingschap om in internationale forums haar voormalige slachtoffers te vertegenwoordigen.¹⁶ De meeste westerse landen zagen de Vietnamese invasie juist als oorzaak van het 'probleem Cambodja'.

Internationale steun aan de Rode Khmer

Op 26 november 1975 sprak Kissinger tegen zijn collega:

'Zeg tegen de Cambodjanen dat we hun vrienden zullen zijn. Het zijn moordenaars en schurken, maar dat is geen belemmering. We zijn bereid de betrekkingen met hen te verbeteren.'¹⁴

Minister van Buitenlandse Zaken Henry Kissinger tegen zijn collega in Thailand.

Twee weken later bezochten Kissinger en de Amerikaanse president Gerald Ford Zuidoost-Azië. Ford zei tegen president Suharto van Indonesië: 'De eenwording van Vietnam is eerder gekomen dan verwacht. In Cambodja heerst echter weerstand tegen de invloed van Hanoi. Wij willen behoedzaam opereren in onze betrekkingen met Cambodja om de Noord-Vietnamese invloed af te remmen, hoewel we moeite hebben met het regime in Cambodja.' Hij verklaarde vervolgens de strategie van Beijing, die vergelijkbaar was: 'De Chinezen willen Cambodja gebruiken als tegenwicht tegen Vietnam. We vinden de regering van Cambodja in veel opzichten erger dan die van Vietnam, maar Cambodjaanse onafhankelijkheid komt ons goed uit. We ontmoedigen toenadering tussen Cambodja en Thailand of China niet.'¹⁵

In de eerste tien jaar na de verdrijving van Pol Pot wezen veel gerenommeerde juridische organisaties voorstellen af om in Cambodja de misdaden van het DK-regime te laten onderzoeken. Geen van alle wilden ze rapporteren over wat Benjamin Whitaker, speciale VN-rapporteur over genocide, in 1985 beschreef als genocide, 'zelf in de meest beperkte definitie'.

Enkele internationale vrijwilligersorganisaties bleven aandringen, zonder de hulp van grote mensenrechtenorganisaties: het Amerikaanse Cambodia Genocide Project, dat in 1980 voorstelde er een zaak voor het Internationaal Gerechtshof van te maken; de Australische afdeling van de International Commission of Jurists, die in januari 1990 opriep tot 'internationale berechting' van het regime van Pol Pot wegens genocide; het Minnesota Lawyers International Human Rights Committee, dat in juni 1990 een eendaagse proefrechtszaak tegen de Rode Khmer organiseerde, volgens de procedures van het Internationaal Gerechtshof, met getuigenissen van een tiental slachtoffers van de genocide; de Campaign to Oppose the Return of the Khmer Rouge (Washington), met steun van 45 Amerikaanse organisaties, een voormalige premier van Cambodja en overlevenden van het tijdperk van de Rode Khmer; het Cambodian Genocide Programme van de Yale-Universiteit; en het NGO Forum, een internationaal orgaan met particuliere vrijwilligersorganisaties in Cambodja.

Begin jaren negentig nam in de westerse landen de druk op de regeringen toe. De VN-subcommissie ter bevordering en bescherming van de mensenrechten, die een jaar eerder zonder ophef een ontwerpresolutie waarin de genocide werd veroordeeld had verworpen, nam nu een resolutie aan die sprak van 'de plicht van de internationale gemeenschap om herhaling van de genocide in Cambodja te voorkomen' en 'om alle benodigde maatregelen te treffen ter voorkoming van omstandigheden die voor het Cambodjaanse volk tot nieuwe misdaden tegen de menselijkheid zouden kunnen leiden.' Voor het eerst werd de genocide officieel op internationaal niveau erkend. *The New York Times* (1991) riep Washington op de 'lijst met oorlogsmisdadigers van de Rode Khmer [te publiceren] en erop aan te dringen dat ze van de Cambodjaanse politiek worden uitgesloten' en riep op tot berechting voor 'een internationaal tribunaal voor misdaden tegen de menselijkheid'.

Toen op 23 oktober 1991 het Vredesakkoord van Parijs werd ondertekend, zei de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken James Baker: 'Cambodja en de VS hebben allebei het Genocideverdrag ondertekend en wij ondersteunen inspanningen om de verantwoordelijken van de massamoorden van de jaren zeventig voor het gerecht te brengen, als de nieuwe regering van Cambodja daarvoor kiest.'¹⁷

In oktober 1991 zei assistent-minister van Buitenlandse Zaken Richard Solomon dat Washington 'blij zou zijn als Pol Pot en de anderen voor het gerecht zouden komen voor het afschuwelijke geweld in de jaren zeventig'. Hij gaf Hun Sen de schuld dat in het Akkoord van Parijs van 1991 niet in zo'n proces werd voorzien: 'Hun Sen had in de zomer gepleit voor een tribunaal. Om voor mij onbegrijpelijke redenen liet hij het idee aan het eind van de onderhandelingen varen.' Maar toen minister van Buitenlandse Zaken Bill Hayden van Australië in juni 1986 voor het eerst

88 een proces voorstelde, waren het juist de VS die samen met China Hun Sen dwongen om deze eis te laten vallen.¹⁸

Bij de verkiezingen in 1993, die door de VN werden ondersteund, doodde de Rode Khmer blauwhelmen uit Bangladesh, Bulgarije, Japan en China. Hierdoor kwam berechting van de leiders van de Rode Khmer dichterbij. Nadat de VN zich in 1994 hadden teruggetrokken, verklaarde de nieuwe coalitieregering de opstandelingen van de Rode Khmer vogelvrij, waarna die uiteen begon te vallen. Uiteindelijk ging de Rode Khmer ten onder aan verraad en paranoia. In juni 1997 vermoordde Pol Pot Son Sen, uit angst voor nog meer verraad. In de jungle van Noord-Cambodja reden de laatste loyale soldaten van Pol Pot bij het verlaten van hun basis over de lichamen van hun laatste slachtoffers heen: Son Sen, zijn vrouw Yun Yat (DK-minister van Cultuur) en een tiental familieleden. Mok arresteerde Pol Pot en onderwierp hem in de jungle aan een schijnproces voor de moord op Son Sen. Maar in maart 1998 leidde voormalig vicecommandant Ke Pauk een nieuwe opstand tegen Mok en liep over naar de regering. Een maand later overleed Pol Pot in zijn slaap, terwijl de diverse facties onderling strijd leverden.

In december 1998 gaven de resterende leiders van de Rode Khmer — Nuon Chea, voormalig vicesecretaris van de Partij, en Khieu Samphan, voormalig staatshoofd van DK — zich over. Cambodjaanse troepen arresteerden Mok in maart 1999. Een maand later werd de voormalige commandant van de Tuol Sleng-gevangenis Kang Khek Iev, alias Duch, door een Britse journalist ontdekt. Ook hij werd snel gearresteerd. Aanklagers in Phnom Penh kondigden aan dat Duch en Mok van genocide zouden worden beschuldigd, met de eveneens aan te klagen Nuon Chea en Khieu Samphan als getuigen. Ondanks de dood van Son Sen, Pol Pot, Ke Pauk (die in 2002 stierf) en Mok (in 2006), konden minstens vijf andere DK-leiders worden berecht.

7.1 Het Cambodja-tribunaal

Twee premiers van Cambodja, Hun Sen en Norodom Ranariddh, zoon van koning Sihanouk, hadden in 1997 de VN opgeroepen een internationaal tribunaal op te richten voor berechting van de Rode Khmer. De VN lieten deskundigen het bewijs onderzoeken, waaronder de documenten die waren verzameld door het Cambodian Genocide Programme van Yale en het Documentatiecentrum van Cambodja (DCCAM). De deskundigen concludeerden in 1999 dat de Rode Khmer zou moeten worden berecht voor misdaden tegen de menselijkheid en genocide. Ze rapporteerden dat de gebeurtenissen van 1975-1979 onder de definitie van het VN-Genocideverdrag van 1948 vielen. In hun ogen had de Rode Khmer 'tegen het volk van Cambodja bijna alle daden begaan die in het Verdrag werden opgesomd. Moeilijker is het om te bepalen of de Rode Khmer dit met de vereiste intentie deed en tegen de groepen die door het Verdrag worden beschermd.' Ook deze laatste vraag beantwoordden de deskundigen bevestigend.

Rode Khmer-leider Duch wordt veroordeeld bij het Cambodja-tribunaal, 26 juli 2010.
Bron: Verenigde Naties

INTENTIE — Kan 'genocidale intentie' worden bewezen in het geval Cambodja?

VN-deskundigen:

'In de ogen van de deskundigen rechtvaardigt historisch onderzoek opname van genocide binnen de jurisdictie van een tribunaal voor de vervolging van leiders van de Rode Khmer. Uit bewijs blijkt dat aanklagers met name de beschuldiging moeten onderzoeken van genocide tegen de Cham, Vietnamezen en andere minderheden, en tegen de boeddhistische monniken. De Rode Khmer trad op grote schaal zeer hard op tegen deze groepen, met gebruikmaking van in het Verdrag genoemde handelingen. Wat de intentie betreft, is er direct en indirect bewijs: verklaringen van de Rode Khmer, ooggetuigenverslagen en het soort en aantal slachtoffers in de groepen, zowel absoluut als in verhouding tot de totale omvang van de groep. Deze groepen vallen onder de definities in het Verdrag: de islamitische Cham als etnische en religieuze groep, de Vietnamezen als etnische en mogelijk raciale groep en de boeddhistische monniken als religieuze groep.

Wat de boeddhistische monniken betreft, wordt opzet bewezen door de felle vijandelijke beweringen van de Rode Khmer tegen religie en monniken, het beleid van de Rode Khmer om de materiële en rituele aspecten van het boeddhisme te vernietigen, monniken van hun

gewaden te beroven en het kloosterleven af te schaffen, het aantal slachtoffers en de executies van boeddhistische leiders en ongehoorzame monniken. Behalve door het aantal slachtoffers blijkt de intentie om Cham en andere etnische minderheden te vernietigen ook te worden bewezen door het Rode Khmer-beleid van homogenisering, het algehele verbod op onderscheidende culturele uitingen, de gedwongen verspreiding onder de bevolking en het executeren van hun leiders.’

Van 1999 tot 2006 onderhandelden de VN met de Cambodjaanse regering en richtte men een tribunaal in Phnom Penh op voor de juridische bestrafing van de misdaden van de Rode Khmer. In 2007 verklaarden de gezamenlijke Cambodjaanse en internationale aanklagers van het Cambodja-tribunaal (ECCC) dat het CPK-regime ‘misdaden tegen de menselijkheid [en] genocide’ had begaan. Het tribunaal nam de verantwoordelijkheid over voor de opgesloten S-21-commandant Duch en zette nog vier leiders van het ‘Partijcentrum’ van de CPK gevangen: Nuon Chea, Khieu Samphan, Ieng Sary en Ieng Thirith. In 2009 werd Duch berecht voor misdaden tegen de menselijkheid. Daarna kondigde het tribunaal aan dat de andere beklaagden ook nog terecht zouden staan wegens genocide tegen de Cham en Vietnamezen in Cambodja. Dat proces begon halverwege 2011.

Dit hoofdstuk is een bewerking van een eerder gepubliceerd artikel in de bundel *Century of Genocide* van Samuel Totten (red.); met toestemming van de uitgever en de auteur.
